

Socialdepartementet

Remissvar över betänkandet Ett språkrav för språkutveckling (SOU 2024:78)

S2024/02115

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) har blivit anmodad att lämna ett yttrande över **betänkandet Ett språkrav för språkutveckling (SOU 2024:78)**.

Institutets uppgift är att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen).

Övergripande synpunkter

Institutet **välkomnar** promemorian och ”svenskalyftet” som innebär att verksamheterna ska kunna få statsbidrag för olika former av åtgärder som syftar till att höja nivån av kunskaper i svenska språket hos personalen inom äldreomsorgen. I övrigt **avstår** institutet från att yttra sig över promemorians förslag.

Däremot önskar institutet göra några tillägg som kretsar kring rätten till delaktighet och social inkludering, mot bakgrund av att utredningen slår fast att bristande språkförmåga kan leda till att rätten till delaktighet, trygghet och individanpassad omsorg äventyras.

Våra tillägg här utgår från vår undersökning om äldre personers mänskliga rättigheter i äldreomsorgen, som presenteras i rapporten **Hemma är någon**

annanstans.¹ Brister vad gäller rätten till delaktighet är mångbottnade. Ålderism och ett svagt människorättsperspektiv inom äldreomsorgen samspelar med resursbrist och kompetensbrist, däribland på språkområdet, och att äldres egna röster och erfarenheter inte tas tillvara.

Rätten till delaktighet i praktiken på särskilt boende för äldre

Rätten till delaktighet kan i förhållande till särskilt boende för äldre handla både om rätten att vara delaktig i den egna vården och omsorgen och att vara delaktig i samhällsgemenskapen.² Att beskriva och betrakta äldre personer på särskilda boenden som rättighetsbärare stärker deras möjlighet till delaktighet i vardagslivet och ökar kravet på verksamheterna att säkerställa deras självständiga val och beslut. Det gäller både för rättighetsbärarnas syn på sig själva, och för skyldighetsbärarna – personalen –, vars uppdrag är att förverkliga rättigheterna. Äldreboendets kollektiva karaktär, de boendes sköra tillstånd och omfattande behov av stöd och omsorg och begränsningar i resurstilldelning utgör inneboende hinder.

I vår undersökning framgick att bristande delaktighet får allvarliga konsekvenser i form av tristess och en tillvaro som ofta tycks sakna mening. Den äldre personens identitet och personliga bakgrund tillmäts inte tillräcklig betydelse för att individanpassa omsorgsinsatserna.

Aktiviteter på boenden är värdefulla och skapar ett visst mått av gemenskap, men de aktiviteter som föreslås på boendena är ganska lika, till exempel bingo, musikunderhållning och gympa eller yoga. Den typen av gemensamma gruppaktiviteter bygger dock sällan på enskilda personers önskemål.

Enligt funktionsrättskonventionen har personalen en skyldighet att tillgodose att det finns ett tillräckligt stöd för individen, för att individen i så stor utsträckning

---

¹ Hemma är någon annanstans, Institutet för mänskliga rättigheter, 2024.

² Se till exempel Artikel 25 i Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 19 och 29 i funktionsrättskonventionen. Se även Hemma är någon annanstans, s.73.

som möjligt kan ta del av samhällsgemenskapen för en meningsfull och aktiv tillvaro.

Ett människorättsperspektiv kan tydliggöra delaktighet som en rättighet och också bidra till att bryta den homogeniserade bilden av lämpliga aktiviteter för äldre personer på äldreboenden.

Äldres egna röster tas inte tillvara

Äldre personers delaktighet i planeringen, utformningen och genomförandet av äldreomsorgen uppvisar brister på både nationell och kommunal nivå och i verksamheterna. Involveringen av rättighetsbärarna som grupp i frågor som berör dem är begränsad och missar att använda deras levda erfarenheter och expertis. Rättighetsbärarna själva och de organisationer som representerar dem är också centrala aktörer att involvera när det gäller svåra avvägningar. Att öppna för inflytande ställer krav på långsiktighet, kontinuerlig dialog, planer för att ta synpunkter om hand, jämte återkoppling.

I vår intervjuundersökning beskrevs hur tidsbrist hos omsorgspersonalen utmanar möjligheten till självbestämmande och delaktighet. Samtidigt tycktes diskussionen om hur kollektivet utmanar individualiseringen inte vara så levande i de verksamheter vi besökte. Involveringen av de boende i att utforma aktiviteter tycktes begränsad, i stället tog personalen på sig att utforma dem.

Ålderism undergräver människorättsskyddet

Medveten och omedveten ålderism riskerar att undergräva skyddet för äldre personers mänskliga rättigheter. WHO har visat att ålderism, som ofta är osynligt och ouppmärksammat, leder till försämrad hälsa, social isolering och tidigare död.³

---

³ World Health Organisation, Global Report on Ageism, 2021.

Forskning har under lång tid kunnat visa att äldre personer ses som mindre krävande, mer tacksamma med enklare anspråk och mer basala behov. En sådan bild av äldre personer präglas av ålderism.

Föreställningar om äldre personer och deras behov bidrar till att förklara varför exempelvis kommunala riktlinjedokument för socialtjänsten i huvudsak ”handlar nästan uteslutande om att ha mat i magen, vara ren och hel och ha det städat och tryggt i hemmet”.⁴ Andra mänskliga behov, såsom delaktighet i samhällsgemenskapen, kulturutövning, fysisk träning eller sexualitet omnämns oftast inte, utan riskerar att utebli.

Sammantaget har vi sett hur ålderism utgör en avgörande faktor som leder till att äldre personer på boenden inte fullt ut ses som individer och rättighetsbärare med tillgång till alla sina mänskliga rättigheter och i behov av en meningsfull tillvaro.

Det krävs ett medvetandegörande arbete som aktivt motverkar stereotypa föreställningar om äldre och om ålderism, jämte strategier för att stärka äldres egna röster. Äldre personer själva, däribland äldre personer med funktionsnedsättning, måste ha en central plats i äldreomsorgens förändringsarbete. Statens aktörer måste på meningsfulla sätt konsultera med äldre personer genom organisationer och föreningar på ett sätt som representerar äldre personers mångfald. Äldre personer bör på ett långsiktigt och kontinuerligt sätt vara delaktiga i äldreomsorgens förändringsarbete.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredaren Brittis Edman. I den slutliga beredningen har även ställföreträdande

---

⁴ Glenn Möllergren, Vem bestämmer när det är läggdags? Ålderism i kommunala riktlinjer i Perspektiv på ålderism, Håkan Jönson et al., 2021, s. 223.

direktören Charlotte Palmstierna, juristen Anna Rosenmüller Nordlander och enhetschef Eva Glückman deltagit.

Fredrik Malmberg